

Mirosława Skawińska

Prawa człowieka i ich ochrona gwarancją bezpieczeństwa europejskiego

Środowisko bezpieczeństwa europejskiego zmieniło się zasadniczo po 1989 r., kiedy w państwach środkowoeuropejskich powstały systemy demokratyczne, rozpadł się Związek Radziecki a Niemcy zjednoczyły. Układ Warszawski i Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej – jako sztandarowe instytucje bloku wschodniego – zostały rozwiązane. Zmiany systemowe po 1989 nie dotyczą tylko praktycznej sfery funkcjonowania poszczególnych państw czy organizacji społeczno-politycznych, ale przede wszystkim oddziałują na nasze pojęcie i rozumienie bezpieczeństwa europejskiego i ładu międzynarodowego.

Europa na początku XXI wieku stała się kontynentem w miarę bezpiecznym. Ta pozycja na arenie międzynarodowej wynika nie tylko z osiągnięć ekonomicznych, ale przede wszystkim z faktu, że swoje działania w różnych sferach, nasz kontynent opiera na wartościach etycznych, moralnych i prawnych, które stały się czynnikami spajającymi jej obywateli. Chodzi tu zwłaszcza o prawa człowieka, których przestrzeganie do 1989 r. było domeną świata zachodniego, a po transformacji w Europie Środkowo-Wschodniej obejmuje swym zasięgiem niemal cały kontynent¹.

Dyskusja nad koncepcją bezpieczeństwa europejskiego trwa od dawna. Według tradycyjnej koncepcji, bezpieczeństwo oznacza wolność od zagrożeń stwarzających ryzyko dla przetrwania państwa. Zatem suwerenne terytorialnie państwo jest w tym ujęciu głównym podmiotem bezpieczeństwa. Zaś pojęcie zagrożenia dla bezpieczeństwa, obejmuje działania lub ciąg działań zagrażających w krótkim czasie jakości życia mieszkańców tego państwa. Współcześnie kładzie się większy nacisk na ochronę wartości, a bezpieczeństwo narodu mierzy się możliwością obrony wyznawanych wartości w walce zbrojnej².

¹ Więcej: G. Michałowska, *Ochrona praw człowieka w Radzie i Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 9–10

² Zatem kluczem dla bezpieczeństwa jest siła państwa, nie tylko traktowana jako przewaga militarna ale także jako mądra polityka wewnętrzna i zewnętrzna. Por. J. Czaputowicz, *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie na progu XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 16–18.

Rodzi się zatem pytanie, jaki jest nowy zakres pojęcia bezpieczeństwa i czym jest uwarunkowany? Należy przede wszystkim wskazać na pozamilitarny wymiar bezpieczeństwa. Zmniejszenie zagrożeń militarnych w wyniku zakończenia zimnej wojny jest niewątpliwie powodem, że sfera bezpieczeństwa została niejako „rozciągnięta” na te obszary, które do niego tradycyjnie nie należały. W latach 90. minionego stulecia bezpieczeństwo europejskie zależało w dużej mierze od stanu gospodarki czy środowiska naturalnego, od czynników społecznych, kulturowych i prawnych regulacji dotyczących praw człowieka i ich ochrony. Odnoszone jest ono coraz częściej do „kompleksu bezpieczeństwa” definiowanego jako grupa państw powiązanych ze sobą właśnie bezpieczeństwem traktowanym w różnych aspektach. I to, co wydaje się najważniejsze, to to, że nie są one w stanie samodzielnie, w oderwaniu od innych posiadać gwarancji bezpieczeństwa³. Państwo przestaje być dzisiaj wyłącznym podmiotem bezpieczeństwa. Jest nim i system międzynarodowy, i grupa etniczna a także jednostka i jej prawa. Współczesny system bezpieczeństwa w Europie w dużej mierze zależy nie tylko od strukturalnych i technologicznych uwarunkowań, takich jak nowy rozkład sił w Europie, relacje między rozwojem gospodarczym a wydatkami na zbrojenia, ale przede wszystkim od uwarunkowań o charakterze ideologicznym, kulturowym i prawnym.

Równie ważnym zagadnieniem dla prezentowanego tematu jest stwierdzenie, że w dzisiejszym świecie, na początku trzeciego tysiąclecia i w postzimnowojennym układzie sił, pokój na świecie powiązany jest z systemami demokratycznymi. I ma to uzasadnienie zarówno w politologii, prawie, jak i w historii⁴. Rozprzestrzenienie się demokracji stworzonej przez świat zachodni jest powiększeniem się sfery pokoju. A zdaniem Samuela P. Huntingtona państwa demokratyczne na ogół nie walczą ze sobą. I jest to dość powszechnie przyjmowane⁵.

W związku z powyższym poważnym wyzwaniem dla współczesnej Europy staje się ochrona praw człowieka, co uznać należy za jeden z podstawowych wymiarów współczesnego pojęcia pokoju nie tylko w Europie, ale i na świecie. Dla przykładu, gdy łamane są prawa człowieka, np. mniejszości narodowych, dochodzi do napięcia między suwerennością państwa a bezpieczeństwem obywateli (problem czeczeński, serbski czy chiński). Gdy zagrożona jest suwerenność państwa może ono użyć siły militarnej w jej obronie, a w sytuacji łamania praw człowieka obywatele mogą czuć się zagrożeni ze strony państwa. Dlatego też mówimy o współczesnym nie tylko zeuropeizowaniu, ale przede wszystkim umiędzynarodowieniu praw człowieka.

Prawa człowieka to współcześnie jedno z podstawowych pojęć używanych w życiu społecznym i politycznym. Są one probierzem, za pomocą którego oceniamy i postrzegamy nasze życie społeczne. Stanowią podstawowe kryterium oceny działalności władz państwowych. Ponieważ ich przestrzeganie nieustannie wzbudza zainteresowanie społeczne, coraz częściej stają się programowym celem rządów, ruchów społecznych i organizacji pozarządowych. W niniejszej artykule termin prawa człowieka

³ Kompleksem bezpieczeństwa i nowymi jego wymiarami zajmuje się m.in. Wojciech Kostecki. Szerzej patrz: W. Kostecki, *Europe after the Cold War. The Security Complex Theory*, Warszawa 1996.

⁴ Zdaniem Jerzego Świecia największe konflikty w historii, powstawały z utopijnej wizji „doskonałego ustroju” czy z imperialnej woli uszczęśliwiania nim pozostałych narodów w regionie czy w skali globalnej. Zob.: J. Świecia, *Między realizmem a utopią. Świadomościowo-ideologiczne i polityczne przesłanki pokoju i demokracji na przełomie XX i XXI wieku oraz ich historyczne uwarunkowania*, Katowice 1998, s. 9–11.

⁵ Por. S. P. Huntington, *Trzecia fala demokracji*, Warszawa 1995, s. 39.

będzie oznaczał „powszechne prawa moralne o charakterze podstawowym, przynależne każdej jednostce w jej kontaktach z państwem. Pojęcie praw człowieka opiera się na trzech tezach: po pierwsze, że władza jest ograniczona; po drugie, że każda jednostka posiada sferę autonomii, do której nie ma dostępu żadna władza i po trzecie, że każda jednostka może domagać się od państwa ochrony jej praw”⁶.

Mają one charakter podstawowy. Gdyż za prawa podstawowe uznawane są prawa „najistotniejsze z punktu widzenia interesów obywateli państwa, dotyczące podstawowych działań jednostki jako człowieka i obywatela”⁷. Są one podstawowe także z tego powodu, że dążąc do realizacji różnych ważnych celów społecznych, nie można tych praw pominąć. Są one powszechne, przynależne wszystkim ludziom, zawsze i wszędzie, niezależnie od ich sytuacji społecznej. Prawa człowieka są przyrodzone, a więc z chwilą przyjścia na świat każda jednostka posiada pewien ich pakiet. Mają charakter niezbywalny, czyli człowiek nie może się ich zrzec, ani z nich zrezygnować, są nienaruszalne, czyli państwo stanowi narzędzie ich ochrony i realizacji⁸.

Karta Podstawowych Praw Obywateli Unii Europejskiej podpisana w Nicei, w 2000 r., zawiera 54 artykuły podzielone na 7 rozdziałów: godność, wolność, równość, solidarność, prawa obywatelskie, sprawiedliwość, ogólne postanowienia. Zawarte są w nich także podstawowe wartości porządkujące życie gospodarczo-społeczne⁹.

Współcześnie prawa człowieka klasyfikowane mogą być w wielu kategoriach. Najbardziej znany jest podział na prawa obywatelskie i polityczne oraz prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego, rzetelnego procesu sądowego, wolności wyznania oraz wyrażania swoich poglądów, udziału w życiu publicznym to prawa obywatelskie i polityczne określane mianem pierwszej generacji. Natomiast prawa gospodarcze, społeczne i polityczne, kulturalne to prawo do: pracy, życia na godnym poziomie, opieki medycznej, edukacji oraz udziału w życiu kulturalnym to prawa drugiej generacji. Ostatnio rysuje się także koncepcja trzeciej generacji praw człowieka związanych z postępem procesów globalizacji Europy i świata. Mianowicie prawo do pokoju, rozwoju, czystego środowiska czy korzystania ze wspólnego dziedzictwa ludzkości¹⁰.

Prawa te oczywiście na przestrzeni wieków ewoluowały. Współczesne systemy odnoszące się do praw człowieka można podzielić na uniwersalne, czyli powszechne, bezwzględnie obowiązujące i obejmujące wszystkie państwa niezależnie od formalnej akceptacji poszczególnych państw. Systemy regionalne zaś odnoszą się wyłącznie do ludności zamieszkującej dany obszar i wiążą państwa będące ich sygnatariuszami¹¹.

Nawiązując do powyższego oprócz zbudowanego w ramach ONZ uniwersalnego systemu międzynarodowej ochrony praw człowieka, na szczególne zainteresowanie zasługuje system europejski, stworzony w ramach Rady Europy. U jego podłoża bo-

⁶ W. Osiatyński, *Szkola praw człowieka. Teksty wykładów*, t. 1, Warszawa 1998, s. 16.

⁷ W. Skrzydło, *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2003, s. 155.

⁸ G. Michałowska, *op. cit.*, s. 11–13.

⁹ Szerzej patrz: K. Głębicka, *Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Aspekty aksjologiczne i empiryczne*, Warszawa 2001, s. 107.

¹⁰ http://www.unis.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_kategorie.php (10 maja 2008).

¹¹ Zob. J. Hołda, Z. Hołda, *Prawa człowieka – zarys wykładu*, Kraków 2004, s. 68; także M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony*, Wrocław 2004, s. 216.

wiem leży wspólnota wyznawanych wartości i wspólnota kultury, tego, czego brak systemowi uniwersalnemu. To, co stało się istotą europejskiego podejścia do praw człowieka, a zostało przeniesione na rozwiązania przyjęte w skali uniwersalnej, to indywidualne traktowanie uprawnień i wolności jednostki, postrzeganej w sposób autonomiczny, niezależnie od przynależności do konkretnej grupy społecznej. Tok myślenia stawiający osobę w centrum działań społecznych, wiąże się z wykształconym w renesansie humanizmem i antropocentryzmem kulturowym. Zdanie Immanuela Kanta „zawsze masz traktować człowieka jako cel sam w sobie, a nie tylko jako środek do celu”, w historycznym ujęciu stało się podstawowym kryterium podejścia do praw człowieka¹². Oprócz zbudowanego w ramach ONZ uniwersalnego systemu międzynarodowej ochrony praw człowieka, pojawiły się systemy regionalne. Na szczególne zainteresowanie zasługuje system europejski, stworzony w ramach Rady Europy. U jego podłoża leży wspólnota wyznawanych wartości i wspólnota kultury, a więc to, czego brak systemowi uniwersalnemu¹³.

W 1949 r. powstała Rada Europy skupiająca państwa demokratyczne i praworządne. Stworzenie systemu ochrony praw człowieka przez Radę Europy zainspirowały dwa fakty. Pierwszym były doświadczenia drugiej wojny światowej, którego one stały się impulsem do tworzenia instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka, które zaowocowało powstaniem Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz ustanowieniem systemu ich gwarancji i poszanowania w państwach Europy Zachodniej. Drugim – pojawienie się myśli o integracji Europy Zachodniej, a uchwalenie konwencji oraz mechanizmów implementacji miało być jedną z dróg wiodących do realizacji tej idei¹³.

W ramach Rady Europy podpisano i ratyfikowano około 190 konwencji, a także przyjęto wiele innych dokumentów (rekomendacji, rezolucji, itp.). Fundamentalne znaczenie dla ochrony praw człowieka ma niewątpliwie podpisana w Rzymie 4 listopada 1950 r. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zwana Europejską Konwencją Praw Człowieka. Jest to najważniejsza konwencja Rady Europy¹⁴. W preambule Europejska Konwencja Praw Człowieka czytamy: „...celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków i że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności”¹⁵.

Państwa-strony Konwencji muszą zapewnić każdemu człowiekowi podlegającemu ich jurysdykcji prawa i wolności nią objęte (art. 1). Katalog owych praw i wolności przedstawia się następująco: prawo do życia (art. 2), zakaz tortur (art. 3), zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej (art. 4), prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5), prawo do rzetelnego procesu sądowego (art. 6), zakaz karania bez podstawy prawnej (art. 7), prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8), wolność myśli, sumienia i wyznania (art. 9), wolność wyrażania opinii (art. 10), wolność zgromadzania się i stowarzyszania (art. 11), prawo do zawarcia małżeństwa (art. 12), prawo do skutecznego środka odwoławczego (art. 13), zakaz dyskryminacji (art. 14), ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców (art. 16). W Pro-

¹² G. Michałowska, *op. cit.*, s. 21.

¹³ R. Kuźniar, *Prawa człowieka – prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Lublin 2000, s. 173.

¹⁴ D. Ostrowska, *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, [w:] J. Hołda, Z. Hołda, *Prawa...*, 71.

¹⁵ *Ibidem*.

tokole 1. znajdują się: ochrona własności (art. 1), prawo do nauki (art. 2), prawo do wolnych wyborów (art. 3), w Protokole 4. jest zapis o zakazie pozbawiania wolności za długi (art. 1), prawo do swobodnego poruszania się (art. 2), zakaz wydalenia obywateli (art. 3), zakaz zbiorowego wydalenia cudzoziemców (art. 4), w Protokole 6. – zniesienie kary śmierci (art. 1), w Protokole 7. – gwarancje proceduralne dotyczące wydalenia cudzoziemców (art. 1), prawo do odwołania w sprawach karnych (art. 2), odszkodowanie za bezprawne skazanie (art. 3), zakaz podwójnego sądzenia lub karanie (art. 4), równość małżonków (art. 5). Protokół 12. zawiera ogólny zakaz dyskryminacji (art. 1), zaś Protokół 13. – bezwzględny zakaz kary śmierci (art. 1)¹⁶.

O znaczeniu EKPC przesądza nie tyle katalog zawartych w niej praw, ile rozbudowany mechanizm kontrolny, który oparty jest na modelu sądowym. Początkowo Konwencja tworzyła dwa organy. Miały one zapewnić przestrzeganie jej postanowień. Były to Europejski Trybunał Praw Człowieka oraz Europejska Komisja Praw Człowieka. Ograniczone kompetencje w tym przedmiocie Konwencja przyznawała także Komitetowi Ministrów Rady Europy¹⁷. W 1998 r. przeprowadzono reformę mechanizmu kontrolnego Rady Europy. W efekcie wprowadzonych zmian, w miejsce dwóch dotychczasowych organów (Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Europejskiej Komisji Praw Człowieka), utworzono jeden organ Europejski Trybunał Praw Człowieka z siedzibą w Strasburgu.

Trybunał ten działa stale, w przeciwieństwie do swego poprzednika, którego obowiązuje tryb sesyjny. Obecnie tak skargi państwowe, jak i indywidualne, wnoszone są bezpośrednio do Trybunału (art. 19–51 Konwencji). Trybunał orzeka w składzie Komitetów (złożonych z 3 sędziów). Izby (złożonych z 7 sędziów) oraz Wielkiej Izby (złożonej z 17 sędziów). Liczba sędziów ETPC równa jest liczbie państw – stron Konwencji. Sędziowie zasiadają w ETPC we własnym imieniu, są całkowicie niezależni oraz nie reprezentują państwa, które ich desygnowało¹⁸.

Należy podkreślić subsydiarny charakter systemu Rady Europy w stosunku do systemów wewnątrzpaństwowych. „System Konwencji ma z natury rzeczy charakter posiłkowy: w pierwszej kolejności do władz, a zwłaszcza do sądów krajowych, należy ochrona praw człowieka i podstawowych wolności zapisanych w Konwencji. W rezultacie niezwykle ważne jest zagwarantowanie, aby Konwencja była solidnie zakotwiczona w systemach prawnych naszych państw. Pogląd, iż ochronę można zapewnić głównie przy pomocy instytucji europejskich, grzeszy brakiem realizmu. Strasburg musi być traktowany jako ostateczna instancja, po zakończeniu postępowania przed sądami krajowymi”¹⁹.

Europejska Konwencja Praw Człowieka ogranicza się w zasadzie do praw osobistych i politycznych. Europejski system ochrony praw człowieka znajduje istotne rozwinięcie w Europejskiej Karcie Społecznej²⁰. Konwencja ta została przyjęta 16 października 1961 r. w Turynie, a weszła w życie 26 lutego 1965 r. Kartę uzupełniają trzy Protokoły (z 5 maja 1988 r., 21 października 1991 r. i 9 listopada 1995 r.), które we-

¹⁶ http://prawo.hoga.pl/_akty_prawne_full.asp?strona=1&id=300 (23 kwietnia 2008).

¹⁷ Siedzibą tych organów jest Strasburg.

¹⁸ D. Ostrowska, *op. cit.*

¹⁹ M. A. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998, s. 14.

²⁰ A. Świątkowski, *Karty Społeczne Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 8, s. 36.

szły już w życie. Polska, przystępując w 1991 r. do Rady Europy, podpisała EKS, lecz ratyfikowała ją dopiero 25 czerwca 1997 r., przy czym ratyfikacja nie objęła wszystkich postanowień Karty²¹.

Inaczej niż w przypadku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Europejska Karta Społeczna nakłada na strony zaledwie obowiązek „przyjęcia za cel swej polityki, która będzie wykonywana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, osiągnięcie warunków”, w których wymienione w niej prawa i zasady „mogą być skutecznie realizowane”. Co więcej, państwo ratyfikując Kartę, może uznać się za związane tylko określoną jej częścią (art. 20 Karty)²².

Karta zawiera katalog następujących praw do: pracy (art. 1), sprawliwych warunków pracy (art. 2), bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (art. 3), godziwego wynagrodzenia (art. 4), organizowania się (art. 5), rokowań zbiorowych (art. 6), prawo dzieci i młodocianych do ochrony (art. 7), prawo zatrudnionych kobiet do ochrony (art. 8), poradnictwa zawodowego (art. 9), szkolenia zawodowego (art. 10), ochrony zdrowia (art. 11), zabezpieczenia społecznego (art. 12), pomocy społecznej i medycznej (art. 13), korzystania z usług pomocy społecznej (art. 14), prawo osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej (art. 15), prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej (art. 16), prawo matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej (art. 17), prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terenie innych państw-stron (art. 18), prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy (art. 19)²³.

Obok ETPC (Europejski Trybunał Praw Człowieka) ważną rolę w ochronie praw człowieka odgrywa Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, powołany 7 maja 1999 r. w Budapeszcie. Jest to instytucja niesądowa mająca w zakresie swoich obowiązków m.in. promowanie edukacji o prawach człowieka, udzielanie informacji o ochronie i naruszeniu tych praw, monitorowanie i ustalanie braków w prawodawstwie poszczególnych państw członkowskich.

W wymiarze ogółouropejskim problematyka praw człowieka stała się także elementem porozumień w procesie KBWE/OBWE. Jak wiadomo, Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) powstała w 1975 r. i w latach 70. i 80. monitorowała przestrzeganie praw człowieka w państwach Europy Środkowej. Ale po wybuchu konfliktu w Jugosławii straciła swoją nadrzędną funkcję. Na szczycie KBWE 5–6 grudnia 1994 r. w Budapeszcie podjęto decyzję o przemianowaniu KBWE w OBWE (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie), ale decyzje podjęte na tym szczycie nie dały oczekiwanych rezultatów, a OBWE poza zmianą nazwy, nie stała się sprawnie działającą, posiadającą zdolności operacyjne organizacją europejskiego bezpieczeństwa²⁴. Wracając do faktów, w Helsinkach, w 1975 r. zaakceptowano Akt Końcowy Konferencji, a poszanowanie praw obywatelskich, politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych oraz wolność myśli, sumienia, wyznania

²¹ Dz.U. z 1999 r., Nr 8, poz. 67.

²² D. Ostrowska, *op. cit.* s. 76.

²³ http://www.hfhrpol.waw.pl/index_pliki/prawo/Europejska_Karta_Spoleczna.rtf (15 kwietnia 2008).

²⁴ J. Czaputowicz, *op. cit.*, s. 92–144.

i przekonań a także uznanie praw mniejszości narodowych, stało się ważnym czynnikiem bezpieczeństwa europejskiego.

Akt Końcowy KBWE, choć miał zaledwie charakter polityczny, odegrał rolę stymulatora oczekiwań społecznych. Jego realizacja stała się przedmiotem wielu polemik na konferencjach przeglądowych KBWE w Belgradzie (1977–1978) i Madrycie (1980–1983) oraz na spotkaniu w Ottawie w 1985 r. na temat praw człowieka i podstawowych wolności. Duże znaczenie dla rozwoju praw człowieka w ramach KBWE miał mandat Konferencji Wiedeńskiej dla trzech konferencji dotyczących „ludzkiego wymiaru”: w Paryżu (1989), Kopenhadze (1990) i w Moskwie (1991), przedmiotem szczególnego zainteresowania i ostatecznych uzgodnień stały się prawa mniejszości narodowych. Prawa te przewidują m.in.: gwarancje posługiwania się językiem ojczystym w życiu prywatnym i publicznym, prawo zakładania i utrzymywania instytucji oświatowych, kulturalnych, religijnych, wolności wyznania i praktykowania swojej religii²⁵.

W konkluzji tych rozważań, należy stwierdzić, że czynnikiem determinującym europejski system bezpieczeństwa jest poszanowanie praw człowieka i ich ochrona. A także skłonność państw do współpracy na tym polu na arenie międzynarodowej.

Współczesne ryzyko i zagrożenia dla bezpieczeństwa europejskiego stanowią istotną część dyskusji nad jego kształtem. Zagrożenia te podzielono na sześć elementów, są to: militarne, polityczne, zagrożenia wymiaru ludzkiego, ekonomiczne, socjalne i ekologiczne. Zagrożenia wymiaru ludzkiego, obok politycznych, tworzą najdłuższą listę. Wśród nich znalazły się m.in.: naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności, dyskryminowanie i szykanowanie osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych i jezuosowych?, dyskryminacje z powodu płci, manipulacje kwestiami dotyczącymi mniejszości i praw człowieka w celu osiągnięcia korzyści politycznych, ruchy polityczne odwołujące się do agresywnego nacjonalizmu, szowinizmu, ksenofobii, rasizmu, antysemityzmu i innych form nietolerancji²⁶. Współcześnie rośnie świadomość społeczna i polityczna ich znaczenia dla bezpieczeństwa, a towarzyszy jej doskonalenie instrumentów egzekwowania tych praw.

Bibliografia

Czaputowicz J., *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie na progu XXI wieku*, Warszawa 1998.

Dz.U. z 1999 r., Nr 8, poz. 67.

Głąbicka K., *Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Aspekty aksjologiczne i empiryczne*, Warszawa 2001.

Hołda J., Hołda Z., *Prawa człowieka – zarys wykładu*, Kraków 2004.

Huntington S. P., *Trzecia fala demokracji*, Warszawa 1995.

Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony*, Wrocław 2004.

Kostecki W., *Europe after the Cold War. The Security Complex Theory*, Warszawa 1996.

Kuźniar R., *Prawa człowieka – prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Lublin 2000.

²⁵ G. Michałowska, *op. cit.*, s., 24–27.

²⁶ Więcej: J. Czaputowicz, *op. cit.*, s. 149–150.

- Michałowska G., *Ochrona praw człowieka w Radzie i Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
- Nowicki M. A., *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998.
- Osiatyński W., *Szkoła praw człowieka. Teksty wykładów*, Zeszyt 1, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1998.
- Ostrowska D., *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, [w:] *Prawa człowieka – zarys wykładu*, red. J. Hołda, Z. Hołda, Zakamycze 2004.
- Skrzydło W., *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2003.
- Świątkowski A., *Karty Społeczne Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 2003.
- Świeca J., *Między realizmem a utopią. Świadomościowo-ideologiczne i polityczne przesłanki pokoju i demokracji na przełomie XX i XXI wieku oraz ich historyczne uwarunkowania*, Katowice 1998.

Źródła internetowe

- http://www.unis.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_kategorie.php (10 maja 2008).
- http://prawo.hoga.pl/_akty_prawne_full.asp?strona=1&id=300 (23 kwietnia 2008).
- http://www.hfhrpol.waw.pl/index_pliki/prawo/Europejska_Karta_Spoleczna.rtf (15 kwietnia) 2008.